

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

УДК 902/908(477.51)(049.32)

Олександра Рижова

**ЗА ПОКЛИКОМ ПРЕДКІВ:
Збірник матеріалів П'ятих Самоквасівських читань,
присвячених пам'яті В.П. Коваленка /
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка; Навчально-науковий інститут історії
та соціогуманітарних дисциплін ім. О.М. Лазаревського та ін.;
редколегія: О.Б. Коваленко та ін.
Чернігів: *SCRIPTORIUM*, 2019. 204 с.: іл.**

DOI: 10.58407/litopis.230417

© О. Рижова, 2023. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4542-0925>

Археологічні дослідження завжди подаються комплексно, відповідно до обраної тематики книги чи збірника статей. Це допомагає краще систематизувати необхідну для розкриття якогось аспекту вивчення інформацію, сфокусувати її на головному, а не розпорошувати за іменами, роками діяльності, описами знахідок і т. ін. Але інколи для досягнення певної мети зворотний підхід – розгортання теми від імені, особистості аж до цілих науково-дослідних проблем – є виправданим. Саме такий «зворотний» формат і отримав збірник статей «За покликом предків. Матеріали П'ятих Самоквасівських читань, присвячених пам'яті Володимира Петровича Коваленка».

Та насправді цей збірник не просто є присвятою пам'яті непересічної особистості В. Коваленка (хоч як підтвердження і цієї цілі авторів на початку книги поданий фотопортрет ученого), викладенням матеріалів проведеної наукової конференції, а його діяльність стала своєрідною серцевиною збірника, «реперною точкою» для інших наукових заміток, що подані в цій книжці.

Укладачі збірника вказують у короткій анотації, що ця книжка призначена «для науковців, педагогів, музейників, усіх, хто цікавиться історичним минулим України». І це справді так, адже без певного заглиблення в науково-дослідницьку історичну тематику буде доволі важко розібратись у фахових статтях другої половини збірника. Але перша частина, яка присвячена безпосередньо життю та діяльності В. Коваленка, може бути цікавою і для ширшого загалу, дозволить дізнатися більше про видатного українського вченого.

Збірник «За покликом предків» складається з 36 статей українською, білоруською, російською та англійською мовами за матеріалами П'ятих Самоквасівських читань. Таке мовне різноманіття – результат того, що авторами статей виступили науковці з декількох країн із різними підходами до розгляду власних тем.

Майже половина статей зі збірника присвячена життєвому шляху та науковому доробку В. Коваленка. Вступна стаття О. Коваленка та Л. Ясновської є досить вичерпною біографічною оповіддю про цю неординарну особистість. У ній подані не лише найбільш точні хронологічні дані стосовно діяльності В. Коваленка, але й фотоматеріали, документи із сімейного архіву археолога. Такий вступ дозволяє читачеві скласти перше враження про вченого, пам'яті якого присвячений збірник.

Статті «Археолог – детектив минулого» Л. Студьонової, «В.П. Коваленко і “закордон-

ні» виставки Чернігівського обласного історичного музею ім. В.В. Тарновського» С. Лаєвського, «Шестовица. Сезон 1983. Страницы экспедиционного дневника» С. Чеховської (Савченко), «Перша експедиція» Л. Ясновської та «Уладзімір Каваленка – археолог божай міласцю, адданы даследчык Чарнігава-Северскай зямлі» В. Лося є збірками спогадів друзів, знайомих, колег та колишніх студентів В. Коваленка. Вони не тільки показують науковця з різних сторін, але й дозволяють зазирнути в побут археологічних експедицій, діяльність працівників музею, роботу науковців. Читач познайомиться із В. Коваленком як із викладачем, наставником, спеціалістом своєї галузі та вправним «дипломатом», який утілював у життя музейні проєкти у співпраці з посольствами інших країн. Своєрідним доповненням до цього «ностальгічного» блоку збірника виступає стаття О. Гейди «Науковий архів та бібліотека В.П. Коваленка: історія формування та структура». Після смерті В. Коваленка його колегами була пророблена величезна робота із упорядкування значного архіву вченого. Важливість справи каталогізації, структурування, опису всіх матеріалів, що археолог зібрав за життя, неможливо переоцінити, адже це все дозволяє в майбутньому передати цінний масив знань у фонди наукових установ.

Логічним продовженням огляду життєвого та наукового шляху В. Коваленка є статті «Внесок В.П. Коваленка у підготовку Чернігівського тому енциклопедичного видання “Звід пам’яток історії та культури України”» Е. Ілляшенко, О. Потапенко, «В.П. Коваленко как организатор науки: взгляд с севера» Є. Шинакова, «Некоторые сведения о Стародубской фортеции “казачьего периода” (по археологическим материалам В.П. Коваленко и Е.А. Шинакова)» В. Гур’янова, А. Чубура, «Материалы к реконструкции жилища Черниговского детинца (по итогам исследований В.П. Коваленко)» Ю. Ситого, «Князь Трубчевский и Курский “Буй-Тур” Всеволод: последний берсерк?» С. Щавельового. У них автори заглиблюються в дослідницьку діяльність науковця, спираються на його праці та розвивають його ідеї. Важливим є те, як кожен із них узагальнює напрацьоване В. Коваленком із певних тем, упорядковує і багато інших джерел, дозволяючи майбутнім дослідникам звертатися до їхніх статей як до початкової бази в пошуку історіографії з певних питань (як-то, вивчення історії Стародубської фортеці, чернігівського Дитинця та Сіверського Подєсення в контексті скандинавських впливів та ін.).

Наступні статті виділяються своїм тематичним різноманіттям: вони висвітлюють актуальні питання історії та археології Чернігово-Сіверщини, Харківщини, Київщини, Сумщини, Полтавщини та Буковини. Найбільшим і найповнішим блоком виступають статті з археології. Це і «До питання про взаємодію неолітичних племен Чернігово-Сіверщини та населення трипільської культури» Є. Ногіна, і «Населення Виповзова Х ст.» В. Скорохода, і «Археологічні дослідження 1991 р. у Північній частині давнього Чернігова» П. Гребеня, В. Марченка, і «Исследования северянских памятников харьковскими учеными во второй половине XX – начале XXI вв.» В. Скирди, М. Кириченка та багато інших. Ретельність, із якою автори описують хід археологічних досліджень, документують (часто із зображеннями) знахідки, формулюють власні висновки стосовно тієї чи іншої наукової проблеми, спонукає зацікавленого читача до заглиблення в історіографічні питання. А стаття «Антоніівський монастир у Любечі (спроба візуально-графічної реконструкції)» О. Бондаря та О. Веремейчик ще й укаже напрямок, у якому в наш складний воєнний час варто далі розвивати українську наукову думку та чому приділяти більше уваги на державному рівні. Це реставрація, реконструкція та збереження наших пам’яток.

Деякі статті збірника фокусуються на археологічних знахідках, а саме «Полив’яні плитки з Успенського собору Єлецького монастиря (з колекції НАІЗ “Чернігів стародавній”)» Т. Новик, П. Солобая, «Игольники из Шестовицы» Л. Ситої, «Деревообробне ремесло на території Буковини в XII–XIII ст.» І. Возного. Вони супроводжуються візуальним матеріалом та вичерпними описами предметів, які були знайдені під час розкопок. У свою чергу автори статей «Любеч та Городець (Остер) як колонізаційні центри Давньоруської держави» (І. Кондратєва) та «Відоображення у масовій забудові духовного життя населення Русі» (І. Готун) пропонують широкий погляд на історичну інформацію, яка була почерпнута вченими під час розкопок. Завдяки методу індукції вони переходять від висвітлення одиничних, конкретних фактів стосовно побуту давніх міст і поселень до пояснення повсюдних процесів колонізації та християнізації. Великі списки використаних джерел і літератури перетворюють ці статті на цілком самодостатні наукові праці.

Ще один блок, який можна виділити за спільною тематикою, це статті, присвячені суто історіографії («Битва на Нежатиній Ниві: до питання про локалізацію (короткий історіографічний огляд)» О. Терещенка, «До питання про локалізацію літописного Гуричева» І. Ігнатенка, «Історико-географічні питання в дослідженнях “Слова о полку Ігоревім” (історіографічний аспект)» В. Звагельського, «Літописні записи Олега Святославича: до проблеми існування» І. Чугасвої, «Матеріали з історії Любеча на сторінках церковної періодики Чернігівщини др. пол. XIX – поч. XX ст.» М. Блакитного). Скрупульозний огляд

дослідниками всіх можливих джерел з того чи іншого питання в цих статтях робить їх незамінними помічниками та «дороговказами» для науковців.

Вартими уваги є і статті, які дещо виділяються із загального масиву, а саме статті, присвячені сім'ї Кочубеїв («Поховання Кочубеїв у с. Жуки на Полтавщині» Н. Дробязко, «Стара Гута у володінні родини Кочубеїв XVII–XIX ст.» Р. Огієвської). Автори сфокусувалися на історіях сіл, пов'язаних із відомою родиною, і надали список джерел і літератури.

У кінці збірника подані короткі відомості про кожного з авторів, що в сукупності зі змістом, який уміщений на початку книжки, значно допомагає читачеві орієнтуватись у цій значній збірці та знаходити необхідну інформацію, матеріал того чи іншого вченого.

Отже, укладачі збірника здійснили колосальну роботу з упорядкування всіх наданих статей. Матеріали П'ятих Самоквасівських читань були ретельно підготовлені до публікації та об'єднані тематично в декілька блоків. Ця книжка дійсно є працею, що вшановує пам'ять видатного науковця В. Коваленка: у першій своїй частині вона повністю концентрується на житті та діяльності вченого, це її основа, а в другій – надає неоціненне занурення в актуальні проблеми історії та археології України, привернення уваги до яких прагнув би і сам учений. Розмаїття авторів, мов та тем, що тут розглянуті, підносить збірник до рівня книги, яка повинна бути на полиці кожної зацікавленої в минулому нашої країни людини, кожного науковця, який працює в галузі гуманітарних знань.

Дата подання: 5 червня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 24 серпня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Рижова, О. Рецензія : За покликом предків: Збірник матеріалів П'ятих Самоквасівських читань, присвячених пам'яті В.П. Коваленка / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського та ін.; редколегія: О.Б. Коваленко та ін. Чернівці: *SCRIPTORIUM*, 2019. 204 с.: іл. *Сіверянський літопис*. 2023. № 4. С. 185–187. DOI: 10.58407/litopis.230417.

Цитування за стандартом APA

Ryzhova, O. (2023). Retsenziia : Za poklykom predkiv: Zbirnyk materialiv Piatykh Samokvasivskykh chytan, prysviachenykh pamiati V.P. Kovalenka / Natsionalnyi universytet «Cher-nihivskyi kolehium» imeni T.H. Shevchenka; Navchalno-naukovyi instytut istorii ta sotsiohumanitarnykh dystsyplin imeni O.M. Lazarevskoho ta in.; redkolehiia: O.B. Kovalenko ta in.. Chernihiv: *SCRIPTORIUM*, 2019. 204 s.: il. [Review : At the call of ancestors: Proceedings of the Fifth Samokvas readings, dedicated to the memory of V.P. Kovalenko / Taras Shevchenko Na-tional university «Chernihiv Collegium»; O.M. Lazarevsky Educational-research institute of history and socio-humanitarian disciplines, etc.; editorial board: O.B. Kovalenko and others. Cher-nihiv: *SCRIPTORIUM*, 2019. 204 p.: il.]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 185–187. DOI: 10.58407/litopis.230417.

